

Nowa Opinia Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska na temat właściwej metody oraz terminu wykonywania inwentaryzacji pachnicy dębowej na potrzeby planowanych inwestycji

W związku z realizacją w kraju licznych inwestycji, w ramach których planuje się usunięcie drzew, istnieje konieczność przeprowadzania prawidłowej inwentaryzacji przyrodniczej, a następnie oceny oddziaływania tych inwestycji m.in. na siedlisko i populację pachnicy dębowej (*Osmoderma eremita sensu lato*) – gatunku chronionego na podstawie prawa krajowego, unijnego i międzynarodowego. W związku z powyższym niniejsza opinia ma na celu wskazanie właściwych metod oraz terminu wykonania inwentaryzacji pachnicy dębowej na potrzeby planowanych inwestycji.

Niniejsze opracowanie ma na celu wskazanie metod i sposobów wykrywania pachnicy podczas wykonywania inwentaryzacji przyrodniczych na potrzeby realizacji różnego typu planowanych przedsięwzięć. W zależności od rodzaju i skali planowanego przedsięwzięcia metody i zakres inwentaryzacji powinny być dopasowane do inwestycji. Dotyczy to zarówno sytuacji, w której wykonawcy będą stosować wszystkie zaprezentowane tu metody jak i jedną z nich. W praktyce oznacza to, że niniejsza opinia wskazuje kierunki i najlepsze zdaniem GDOŚ metody pozwalające na wykrycie gatunku lub wykazanie, że gatunek ten w danym obszarze nie występuje lub jego występowanie jest mało prawdopodobne.

Niniejsza opinia powstała na bazie dotychczasowej, zamieszczonej od kilku lat na stronie internetowej GDOŚ.

Uwagi ogólne:

- Inwentaryzację pachnicy dębowej powinny przeprowadzać osoby posiadające merytoryczne przygotowanie (wykształcenie: w dziedzinie nauk ścisłych i przyrodniczych w dyscyplinie nauki biologiczne, nauki o Ziemi i środowisku, w dziedzinie nauk rolniczych w dyscyplinie nauki leśne, rolnictwo i ogrodnictwo, zootechnika i rybactwo, w dziedzinie nauk weterynaryjnych w dyscyplinie weterynaria, w dziedzinie nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie inżynieria środowiska) i udokumentowane doświadczenie entomologiczne (np. przeprowadzone wykonanie inwentaryzacji na potrzeby planowanych przedsięwzięć czy dokumentów planistycznych oraz ustanawiania obszarów chronionych, publikacje naukowe z zakresu entomologii). Dodatkowym atutem będzie doświadczenie w zakresie identyfikacji chrząszczy bytujących w próchnowiskach.
- Pachnica dębowa to gatunek parasolowy (=osłonowy), co oznacza, że chroniąc ten gatunek, chronimy również wszelkie organizmy z nim współwystępujące w danym siedlisku. Niezwykle istotne jest więc, aby podczas wykonywania inwentaryzacji tego gatunku, możliwie maksymalnie ograniczyć negatywny wpływ naszych działań na siedlisko i tym samym inne organizmy żywe. Oznacza to, że przy wykonywaniu inwentaryzacji, należy kierować się zasadą wybierania w pierwszej kolejności metod najmniej inwazyjnych.

- Należy wskazać, że przy inwentaryzacji tego gatunku na potrzeby realizacji inwestycji, nie jest istotne ustalenie konkretnej liczby zasiedlonych drzew, bowiem siedliskiem pachnicy jest nie tylko zasiedlone drzewo, ale także pozostałe okoliczne drzewa, które spełniają wymagania siedliskowe tego gatunku (stare drzewa liściaste z obecnością próchnowisk).
- Na wykonywanie czynności zakazanych (takich jak chwytanie, zbiór, przetrzymywanie okazów oraz ew. niszczenie ich siedlisk) względem gatunku chronionego, wymagane jest uzyskanie zezwolenia właściwego terytorialnie regionalnego dyrektora ochrony środowiska, a gdy teren działań przekracza dwa województwa – Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. Z kolei gdy działania mają miejsce na obszarze parku narodowego – zezwolenie z zakresu ochrony gatunkowej wydać może minister właściwy do spraw środowiska.

Kolejność wykonywania działań:

1. Przeprowadzenie obserwacji postaci dorosłych w okresach ich aktywności oraz poszukiwania w miejscach widocznych, martwych osobników, odchodów, fragmentów osłonek poczwarkowych tzw. kokolitów i fragmentów ciała (w szczególności odnóży, pokryw skrzydłowych czy przedpleczy) bez ingerencji w próchnowisko; (jeśli wykryto nie ma zastosowania punkt 2 i 3).
2. Wykonanie odłowów postaci dorosłych do pułapek feromonowych; (jeśli wykryto nie ma zastosowania punkt 3).
3. Przeszukiwanie murszu pobranego z próchnowiska.

Ad. 1. Przeprowadzenie obserwacji postaci dorosłych oraz poszukiwania innych śladów występowania pachnicy dębowej.

Działanie to może wymagać zezwolenia na odstępstwo z zakresu ochrony gatunkowej, o ile będzie związane ze zbiorem i przetrzymywaniem martwych okazów (martwe osobniki, fragmenty ciała).

Działanie to charakteryzuje się brakiem inwazyjności w siedlisko, niedopuszczalne jest zatem, np. rozwiercanie, rozkuwanie, wywiercanie czy wycinanie otworów w pniu w celu dostania się do niższych warstw próchna.

- a) Przed przystąpieniem do prac terenowych należy ustalić obszary prawdopodobnego występowania gatunku (dotyczy każdego wariantu planowanego przedsięwzięcia), na których podejrzewa się jego obecność.
- b) Obserwacje postaci dorosłych powinny być prowadzone w optymalnych warunkach pogodowych, gdyż najwyższa aktywność postaci dorosłych przypada w czasie słonecznej i ciepłej pogody, w temperaturach bliskich 30°C, a przynajmniej powyżej 20°C (miesiące czerwiec – sierpień).
- c) Podczas poszukiwania postaci dorosłych, należy zwracać uwagę na inne ślady świadczące o obecności gatunku, takie jak odchody, które mogą wysypywać się z próchnowiska na zewnątrz pnia (tworzą one niekiedy wyraźne usypiska przy szyi korzeniowej drzewa), martwe osobniki lub inne dające się oznaczyć do gatunku fragmenty ciała (np. odnóży, pokryw skrzydłowe i przedplecza).

- d) Poszukiwania prowadzi się do pierwszego potwierdzonego śladu występowania gatunku (obserwacja żywych *imagines*, odchody, martwe osobniki lub fragmenty ich ciała).
- e) Wielkość siedliska określana jest w wyniku oceny eksperckiej. Zasiedlone drzewo powinno stanowić punkt centralny, od którego ekspert lokalizuje najbardziej wysunięte na skraj drzewa z próchnowiskami, które spełniają wymagania siedliskowe tego gatunku. Przy wybieraniu takich drzew, należy przyjąć zasadę, że nie może ono znajdować się w promieniu większym niż 200 m od ostatniego tak wyznaczonego drzewa.
- f) Należy tu wskazać, że w przypadku dużych obszarów objętych inwentaryzacją np. inwestycje liniowe w kilku wariantach lokalizacyjnych, po wyznaczeniu w wyżej opisany sposób siedliska, należy analogicznie kontynuować dalsze obserwacje i poszukiwania, w celu wyszukania kolejnych siedlisk w wytypowanych obszarach prawdopodobnego występowania gatunku.
- g) Podczas prowadzenia poszukiwań śladów występowania pachnicy, można stosować inne znane i opisane naukowo, nieinwazyjne metody inwentaryzacji pachnicy dębowej takie jak np. wykorzystywanie specjalnie przeszkolonych w tym celu psów.

Ad. 2. Wykonanie odłowów postaci dorosłych do pułapek feromonowych.

Działanie to wymaga uzyskania zezwolenia na odstępstwo z zakresu ochrony gatunkowej (zakazy: chwytania, przetrzymywania, umyślnego płoszenia lub niepokojenia).

- a) W przypadku, gdy podczas oględzin terenowych nie stwierdzono śladu występowania gatunku (obserwacja *imagines*, odchody, martwe osobniki, fragmenty ciała), a istnieje w ocenie eksperckiej podejrzenie występowania gatunku w danym obszarze, należy przeprowadzić odłowy do pułapek feromonowych.
- b) Odłowy powinny być prowadzone w optymalnych warunkach pogodowych, gdyż najwyższa aktywność postaci dorosłych przypada w czasie słonecznej i ciepłej pogody, w temperaturach bliskich 30°C, a przynajmniej powyżej 20°C (miesiące czerwiec – sierpień).
- c) Długość okresu wywieszenia pułapek jest uzależniona od pogody. Pułapki powinny być wystawione przez co najmniej 10 dni, z temperaturą popołudniową (między godziną 14:00 a 18:00) wynoszącą powyżej 20°C lub do pierwszego odłowionego osobnika. Po zakończonych odłowach, pułapkę należy zdemontować, a ewentualnie odłowione osobniki wypuścić w miejscu schwytania.
- d) Pułapki należy rozwieszać na drzewach stanowiących potencjalne stanowisko pachnicy dębowej, w odstępie ok. 100 m oraz kontrolować nie rzadziej niż co 2 dni (w przypadku wystąpienia dużych upałów lub silnych opadów deszczu częstotliwość kontroli pułapek należy zwiększyć). Nie jest zasadne wieszanie pułapek w miejscach, gdzie drzewa są młode i pozbawione próchnowisk, bądź w miejscach, gdzie występują same topole.
- e) Pułapka feromonowa składa się z plastikowych dwóch ekranów z czarnego plastiku o wymiarach 25 x 20 cm, skrzyżowanych pod kątem prostym i przecinających się w połowie, połączonych w dolnej części z lejkiem o średnicy 25 cm, który prowadzi do pojemnika gromadzącego odłowione chrząszcze (pojemnik o pojemności co najmniej 5 l, w kolorze białym zapobiegającym nagrzewaniu w słońcu, z otworami w dnie o średnicy od 2 do 5 mm w celu odprowadzenia wody deszczowej z opadów).

- f) Pułapka powinna być zaopatrzona w dyspenser stopniowo uwalniający feromon (fiolka o pojemności od 2 ml do 10 ml, z zanurzonym knotem z gazy opatrunkowej, wypełniona R-γ-dekalaktonem – feromonem płciowym wydzielanym przez samce).
- g) Kolejne kroki jak w punkcie 1 lit. e i f.
- h) Podczas prowadzenia odłowów pachnicy dębowej, można stosować inne, bardziej zaawansowane warianty pułapek, które zostały opisane naukowo, takie jak np. pułapki rejestrujące parametry temperatury i wilgotności powietrza w momencie schwytania, czy rejestrujące fotograficznie moment schwytania.

Ad. 3. Przeszukiwanie murszu pobranego z próchnowiska.

Działanie to wymaga uzyskania zezwolenia na odstępstwo z zakresu ochrony gatunkowej (zakazy: umyślnego płoszenia lub niepokojenia, chwytania, niszczenia siedlisk, przetrzymywania, zbierania martwych okazów, tj. martwe osobniki, fragmenty ciała).

- a) W uzasadnionych przypadkach, gdy poprzednio wykonane czynności nie wykazały obecności pachnicy dębowej, a siedlisko wydaje się być odpowiednie dla tego gatunku oraz przedmiotowe drzewa przeznaczone są do wycinki, należy wykonać czynność przeszukiwania murszu.
- b) Badania należy prowadzić przy temperaturze powietrza powyżej 10° C, aby nie spowodować zwiększenia śmiertelności tych owadów.
- c) Kontrola dziupli polega na pobraniu z dziupli dużej ilości murszu (optymalnie co najmniej kilkanaście litrów) i przeszukiwaniu go w celu odnalezienia żywych owadów, ich larw oraz śladów (odchody, kokolity, martwe osobniki i fragmenty ciała).
- d) Przy przeszukiwaniu można wykorzystać sito entomologiczne. Mursz należy pobierać do pojemnika (miska, wiaderko) i przeszukiwać lub przesiewać na rozłożony jasny materiał (np. białą ceratę) lub inny pojemnik.
- e) Poszukiwania prowadzi się do pierwszego potwierdzonego śladu występowania gatunku (znalezienie larwy, kokolitów, odchodów, martwych osobników i fragmentów ciała). Po stwierdzeniu gatunku, przeszukany mursz należy umieścić z powrotem w próchnowisku.
- f) Kolejne kroki jak w punkcie 1 lit. e i f.

W przypadku stwierdzenia śladów występowania gatunku, wynikiem inwentaryzacji powinien być opis badanego siedliska, zawierający w szczególności takie informacje jak:

- powierzchnia płatu siedliska wyznaczonego zgodnie z niniejszą metodyką;
- liczba oraz opis zasiedlonych przez pachnicę drzew (gatunek, obwód, stan zdrowotny drzewa) oraz drzew potencjalnie mogących stanowić siedlisko tego gatunku (odpowiedni gatunek, wiek i posiadanie próchnowisk);
- ogólny opis siedliska, zawierający informacje o składzie gatunkowym, wieku, zwarcie koron drzewostanu oraz jego typie (np. las, zadrzewienie śródpolne, aleja przydrożna);
- informacje o ewentualnie stwierdzonych innych cennych w tym chronionych gatunkach na badanym terenie;
- dokumentacja fotograficzna miejsc, w których stwierdzono pachnicę;

- dane uzyskane w wyniku inwentaryzacji powinny być zdigitalizowane w postaci punktów (pojedyncze drzewa) albo poligonów - w przypadku siedlisk (np. odcinków dróg, grup drzew) jako plik wektorowy w układzie PL-2000 lub PL-1992.

W przypadku braku stwierdzenia śladów występowania gatunku, należy przekazać informację o powierzchni płatu zinwentaryzowanego siedliska, które zostało sprawdzone podczas prac, a także liczbę sprawdzonych drzew i inne informacje dotyczące wykonania prac.

Piotr Otawski
Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska
/ – dokument podpisany elektronicznie – /